

عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان

(مطالعه موردی دانشجویان ۱۸-۲۷ ساله دانشگاه خوارزمی)

یونس اکبری^۱

سیدحسین سراج زاده^۲

مسعود زمانی مقدم^۳

جمال رشیدی^۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۱۳

این پژوهش به بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله می‌پردازد. پژوهش با استفاده از طرح پیمایشی و با جمعیت نمونه شامل ۲۹۹ نفر از دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله دختر و پسر دانشگاه خوارزمی صورت گرفت. نظریه‌های پیوند اجتماعی، فرصت افتراقی، پیوند افتراقی، احساس انومی و ناکامی (شکست عشقی و تحصیلی) در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهند بین متغیرهای مستقل پایگاه اجتماعی و اقتصادی، التزام، پیوند افتراقی، احساس انومی، شکست تحصیلی، شکست عشقی و متغیرهای وابسته مصرف مواد مخدر همبستگی معنی‌داری وجود دارد. متغیرهای شکست عشقی، انومی و پایگاه اجتماعی تأثیر علی مستقیمی بر مصرف مواد مخدر ندارند و از طریق سایر متغیرها بر مصرف مواد تأثیر می‌گذارند. مشغولیت، تنها متغیری بود که همبستگی و تأثیر علی بر متغیر وابسته ندارد. پیوند افتراقی با همبستگی (۰/۴۴۶) و بتای (۰/۳۷۹) بیشترین همبستگی و تأثیر علی رگرسیونی را بر مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله دارد.

واژگان کلیدی: مواد مخدر، دانشجویان، پیوند افتراقی، شکست عشقی و مشغولیت

E-mail: younes.akbari@ut.ac.ir

^۱ دانشجوی دکتری، توسعه اجتماعی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۳ دانشجوی دکتری، جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه یزد، یزد، ایران

^۴ کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

مقدمه

مشکل اعتیاد به‌عنوان پدیده‌ای مهلک و مخرب که نتایجش می‌تواند اثرات بسیار سوپی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه داشته باشد، در هر جامعه‌ای مطرح است و معمولاً گروهی که در برابر این پدیده خطرناک بیش از سایر گروه‌ها آسیب‌پذیر است، همانا گروه جوانان است (فرجاد، ۱۳۷۴). بر اساس برآوردهای صورت گرفته، روزانه ۲۰۰۰ کیلو از انواع مواد مخدر در کشور ما مصرف می‌شود و سالانه ۱۲۰ تن از این مواد کشف و ضبط می‌شود. اینک، ایران تبدیل به معبر ترانزیتی برای مواد مخدر شده و جوانان و نوجوانان به‌طور بالقوه در معرض اعتیاد به مواد مخدر هستند. لذا اعتیاد در میان دانش‌آموزان و دانشجویان از مسائل روز و مورد توجه در جامعه است (مظفر و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۷-۳۸). پژوهش‌های متعددی در کشور در سال‌های اخیر در مورد مصرف مواد در بین جوانان به‌خصوص قشر دانشجویی صورت گرفته است. در حال حاضر نتایج مطالعات صورت گرفته و اطلاعاتی که از داخل و خارج در دسترس است، نشان‌دهنده افزایش مصرف مواد مخدر در بین قشر دانشجویی می‌باشد (سراج زاده، ۱۳۸۲؛ رحیمی موقر و سهمی ایزدیان، ۱۳۸۴؛ سیام، ۱۳۸۵؛ رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۸۵؛ سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶ الف؛ سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶ ب؛ حیدری، ۱۳۸۸؛ اکبری زردخانه و همکاران، ۱۳۸۹؛ اصغری و همکاران، ۱۳۹۲). «به نظر می‌رسد که احتمال تمایل به مواد مخدر و در نتیجه اعتیاد، در بین بیکاران، افراد کم‌سواد و حاشیه‌نشین که از ناکامی‌ها و سرخوردگی‌های اجتماعی رنج می‌برند، بیشتر است. بنابراین انتظار می‌رود که دانشجویان که سرآمدان فکری جامعه هستند و امید دسترسی به امکانات اجتماعی برای آن‌ها بیش از دیگران است، به مصرف مواد تمایلی نداشته باشند. باوجوداین، گسترش امکانات دسترسی و مصرف مواد مخدر در جامعه و به‌خصوص پایین آمدن سن معتادان در سال‌های اخیر نگرانی‌هایی درباره شیوع این پدیده در میان دانشجویان ایجاد کرده است» (سراج زاده و فیضی، ۱۳۸۶: ۸۲). در مورد نرخ اعتیاد به مواد مخدر و یا مصرف تفننی مشروبات الکلی و مواد در دانشگاه‌ها و خوابگاه‌ها هیچ برآورد دقیق و مشخصی ارائه نشده است. باوجوداین، نظرات و رویکردهای متفاوتی در مورد این موضوع ابراز می‌گردد؛ عده‌ای اعتیاد و مصرف مواد را به‌عنوان مسئله‌ای اجتماعی در دانشگاه‌ها قلمداد می‌کنند و عده‌ای آن را اصلاً مسئله نمی‌دانند. برای رسیدن به تصویری روشن از وضعیت مصرف مواد و مشروبات در دانشگاه‌ها نیاز به مطالعاتی جامع با استفاده روش‌های معتبر در این زمینه احساس می‌شود. در مقاله حاضر سعی بر آن است که علل و عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

نتایج تحقیقات نشانگر این مطلب است که اوج سوء مصرف مواد مخدر بین سنین ۱۸ تا ۲۶ سال است. این مرحله از رشد با تغییر شتابان به بافت های اجتماعی جدید که شامل آزادی بیشتر و کنترل اجتماعی کمتر از تجارب دوران نوجوانی، مشخص شده است. همزمان با این استقلال تازه کشف شده، افزایشی نیز در میزان سوء مصرف مواد مخدر رخ می دهد (استون^۱ و هکاران، ۲۰۱۲: ۷۴۷). مصرف مواد مخدر در بین جوانان از علل مختلفی سرچشمه می گیرد و پیامدهای مخربی را نیز به دنبال دارد. در بین جوانان به طور عام مصرف مواد مرتبط با مرگ و آسیب های جدی و در میان دانشجویان به طور خاص مرتبط با مشکلات تحصیلی، درگیری و زد و خورد و مشکلات جنسی و .... است (یاوری و هکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۶). با توجه به اینکه سن دانشجویان بیشتر در دامنه سنی یاد شده است و با در نظر گرفتن این مطلب که الگو بودن دانشجویان نسبت به جوانان نقش مهمی در افزایش یا کاهش مصرف مواد در سطح جامعه دارد، مطالعه عوامل مرتبط با مصرف مواد مخدر اهمیت خود را نشان می دهد. اهمیت مسئله زمانی دوچندان می شود که نقش دانشجویان به عنوان نیروی انسانی متخصص در سازندگی کشور و تاثیری که در کیفیت زندگی نسل آینده دارند، مد نظر قرار گیرد. در این راستا هدف مقاله حاضر، بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی می باشد و بر آن است که به پرسش های زیر پاسخ گوید:

- چه عوامل اجتماعی با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی مرتبط هستند؟
- میزان تاثیر این عوامل بر مصرف مواد مخدر دانشجویان چگونه است؟
- چگونه می توان مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان را کاهش داد؟

پیشینه تحقیق

پارکینز (۱۹۸۵) نشان داد که مصرف الکل در بین دانشجویان یهودی کمتر از دانشجویان کاتولیک است، ولی اختلاف چندانی در مصرف مواد مخدر در بین این دو گروه وجود نداشت. همچنین، تأثیر محیط دوستی بیش از محیط خانوادگی در گرایش و مصرف مواد و الکل است. تأثیر چشمگیر فرهنگ پذیری در گروه همالان پیرامون مصرف و گرایش به مواد و الکل در بین کسانی که چهار سال در دانشگاه بودند مشهود است. نتایج تحقیق گرایدون (۱۹۹۶) حاکی از آن است که رابطه معناداری بین استفاده از الکل و مواد مخدر و مجموعه متغیرهای ترکیبی وجود دارد و بعضی از دانش آموزان دارای خصوصیات و

---

¹ Stone

ویژگی‌هایی هستند که آن‌ها را به صورت بالقوه به عنوان مصرف‌کنندگان مواد مخدر درمی‌آورد. نتایج پژوهش دیگری (نیوبری-بریچ و همکاران، ۱۹۹۹) بیانگر این بود که ۴۵ درصد از دانشجویان میزان مصرف بالاتر از حد مجازی در نوشیدن الکل داشتند و سن کسانی که اولین بار الکل مصرف می‌کردند، پایین‌تر از سن قابل پیش‌بینی برای مصرف الکل بود. کانایس^۱ با ۴۵ درصد مصرف، فراوان‌ترین ماده مصرفی در بین داروهای غیرقانونی را داشت. همچنین، وجود رابطه معنی‌داری بین مصرف الکل و تجاربی مثل شکست تحصیلی و درگیرهای جنسی و بحث و درگیری فیزیکی مشاهده شد. بین ویژگی شخصیتی، روان‌پریشی و مصرف الکل و داروهای غیرقانونی نیز رابطه معنی‌داری وجود داشت.

نیوبری و بریچ (۲۰۰۱) در مقاله‌ای با عنوان "مشروب و دارو: از دانشجویی پزشکی به دکتری" به یک بررسی طولی در مورد مصرف مشروبات الکلی و مواد غیرمجاز در بین دانشجویانی که در سال دوم و پنجم دوره لیسانس و یک سال بعد از کسب مدرک خود مورد پیمایش قرار گرفته بودند، پرداختند. نتایج تحقیق بیانگر آن بود که میانگین مصرف الکل به صورت معنی‌داری ($p < 0.015$) در هر سه زمان به میزان ۱۵/۲-۱۶-۱۸/۸ واحد در هفته افزایش یافته است. همچنین، بررسی وضعیت مصرف مواد غیرمجاز نیز نشان‌دهنده افزایش مصرف از ۵۰ درصد به ۶۳ درصد و سپس به ۶۵ درصد در طول سه پیمایش می‌باشد.

نازنین سانی (۲۰۱۰) در تحقیقی با عنوان "اعتیاد به مواد در بین دانشجویان کارشناسی دانشگاه‌های خصوصی در بنگلادش"، دلایل اعتیاد به مواد، انواع داروهایی که آن‌ها مصرف می‌کردند و نگرش آن‌ها به درمان را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که ۳۸/۷۵ درصد از پاسخگویان دلایل اعتیاد خود را دوستان معتاد نام بردند. ۳۱/۸۸ درصد از پاسخگویان تنها به دلیل امتحان کردن چیزی جدید، درگیر اعتیاد به مواد شده بودند. بنا بر نتیجه‌گیری وی، اصولاً دانشجویان برای تفریح یا تنها از جهت کنجکاوی مواد مصرف می‌کردند، در حالی که نگرش آن‌ها به پذیرش درمان در سطح بسیار پایین است.

جاروین و استرگارد (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان "خطرات و خوشی‌ها: تجارب و نگرش‌ها به مواد در بین جوانان" چهار وضعیت به هم مرتبط درباره مصرف مواد غیرقانونی در بین جوانان ۱۷ تا ۱۹ دانمارکی را شناسایی کردند:

۱. وضعیت ضد مواد که معمولاً در بین جوانانی را در برمی‌گیرد که هم مصرف غیرقانونی مواد ندارند و هم دوستان مصرف‌کننده مواد ندارند؛

---

۱ نوعی ماده مخدر

۲. وضعیت دوسوگرا که دربرگیرنده جوانانی است که مواد مصرف نمی‌کنند، ولی دوستان مصرف‌کننده مواد دارند؛

۳. وضعیت گذرا شامل جوانانی می‌شود که مصرف‌کننده کانابیز هستند و همچنین برخی از آن‌ها اظهار-کننده نگرش مثبت به مصرف مواد غیرقانونی هستند؛

۴. وضعیت طرفدار مصرف مواد که دارای ویژگی درک خطر کم و خوشی زیاد نسبت به مواد مصرف مواد مخدر هستند.

نتایج تحقیق تستکوا^۱ و آنتانوا^۲ (۲۰۱۳) با عنوان " شیوع مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان دانشگاه سن پترزبورگ روسیه " نشان می‌دهد که مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان هنوز نادر و موردی است. نتایج همچنین حاکی از آن است که دانشجویان از مواد مخدر "کم‌خطر" استفاده می‌کنند و به همین دلیل هم نرخ اعتیاد و هم نرخ مصرف مواد جایگزین بسیار کم است. درواقع، داروهای مصرفی جوانان با خطرات جدی برای سلامتی فرد همراه نیست. از دیگر نتایج این تحقیق آن است که جامعه پذیری موفق در خرده فرهنگ جوانان روسیه بخوبی صورت گرفته است.

سراج زاده و فیضی (۱۳۸۶) در مقاله "عوامل اجتماعی مؤثر بر مصرف تریاک و مشروبات الکلی در بین دانشجویان" با استفاده از داده‌های یک طرح پیمایشی مربوط به مواد مخدر و مشروبات الکلی دریافتند که همه متغیرهای مستقل جنسیت، پایگاه اجتماعی- اقتصادی، احساس آنومی، امیدواری به آینده تحصیلی و شغلی، آلودگی محیط و دین‌داری با هر دو متغیر وابسته مصرف تریاک و مشروبات الکلی ارتباط معنی‌دار و قابل توجه دارند. باوجوداین، کیفیت رابطه این متغیرها با مصرف تریاک و مشروبات الکلی متفاوت بود. بیشترین تفاوت در رابطه دین‌داری و پایگاه اجتماعی- اقتصادی با مصرف الکل و تریاک دیده شد.

خوشه مهری و دیگران (۱۳۸۹) در بررسی با عنوان "آگاهی و نگرش دانشجویان آموزش علمی- کاربردی جهاد دانشگاهی تهران نسبت به اکستازی" دریافتند که بیشتر دانشجویان (۸۵/۶ درصد) فاقد آگاهی دیداری بودند. میزان آگاهی شنیداری در بین دانشجویان، ۸۸/۵ درصد و میزان نگرش نسبت به اکستازی ۷۳/۷ درصد بود. بین میزان آگاهی دیداری و شنیداری پیرامون مصرف اکستازی با وضعیت حضور والدین، سطح تحصیلات پدر و مادر، بعد خانواده و رتبه تولد ارتباط معنی‌داری وجود نداشت، اما بین آگاهی شنیداری با وضعیت تأهل و وضعیت اعتقادی ارتباط معنی‌دار بود.

¹ Tsvetkova

² Antonova

چارچوب نظری پژوهش

ازلحاظ تاریخی، اولین تبیین‌هایی که در زمینه رفتارهای انحرافی انجام شده است متعلق به رویکرد زیست‌شناختی می‌باشد. پیش‌فرض اساسی آن‌ها این است که یک پدیده زیستی مانند یک غده مغزی یا بعضی از انواع عدم تعادل مواد شیمیایی در بدن می‌توانند مستقیماً به رفتار انحرافی منتهی شوند (احمدی، ۱۳۷۷: ۲۰). نظریه‌های روان‌شناختی، کجروی را عکس‌العمل نسبت به مشکلات شخصیتی می‌دانند و اطلاق عناوینی چون: دیوانه، خل، مریض و امثال آن به افراد کجرو حاکی از ارتباط داشتن نابهنجاری با خصوصیات شخصیتی و روان‌شناختی است (سروستانی، ۱۳۶۷: ۵۶). برخلاف رویکردهای فردگرایانه زیست‌شناختی و روان‌شناختی، جامعه‌شناسان اغلب رفتار انحرافی را خارج از ویژگی‌های فردی دیده و بر زمینه‌های گروهی متمرکز شده‌اند. جامعه‌شناسان معتقدند که میزان قابل‌توجهی از جرم و جنایت و رفتار انحرافی که اعتیاد به مواد نیز نمودی از این رفتار می‌باشد، ماهیت اجتماعی دارد و به نهادها و سازمان‌های اجتماعی وابسته است و باید با رویکرد جامعه‌شناختی تبیین شوند (احمدی، ۱۳۷۷: ۳۳). در این بخش آن دسته از نظریه‌های جامعه‌شناسی که به صورت عام تبیین‌کننده انواع انحرافات و به صورت خاص تبیین‌کننده نگرش مثبت و منفی به مواد مخدر در بین دانشجویان می‌باشند، مطرح و دلالت‌های فرضیه‌ای آن‌ها برای مصرف مواد دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله مطرح می‌شوند.

نظریه آنومی مرتن

رابرت مرتون از دیدگاه آنومی به تبیین رفتارهای انحرافی دست زده است. به عقیده او تضاد میان اهداف فرهنگی مانند پول، قدرت و مقام و ابزارهای نهادی شده قانونی برای به دست آوردن و رسیدن به اهداف، منبع اولیه آنومی است. (همان، ۵۱). مرتن برای نشان دادن وضعیت ارتباطی بین اهداف و وسایل، تیپولوژی حالات گوناگون انطباقی و رابطه فرد با «هدف‌های زندگی» و «وسایل نهادی شده» را در پنج وضعیت به شرح زیر مطرح نموده است:

۱. همنوایی: بدین معنی که براساس آن فرد هم اهداف فرهنگی و هم وسایل نهادی شده را برای دستیابی به هدف‌ها می‌پذیرد و منطبق با آن عمل می‌نماید؛
۲. بدعت و نوآوری: حالتی که فرد اهداف فرهنگی مقبول اجتماعی را می‌پذیرد، ولی از وسایل و راه‌های نهادی شده و مقبول استفاده نمی‌کند؛
۳. سنت‌گرایی یا عادت‌گرایی: در این حالت فرد اهداف فرهنگی و مقبول اجتماعی را نپذیرفته، ولی بنا بر علل و مصالحی، ابزارها و وسایل رسیدن به آنها را پذیرفته است؛

۴. طغیان: حالتی است که در آن فرد، ضمن رد کامل اهداف و وسایل، به جانشین سازی اهداف و وسایل جدید دست می‌زند؛

۵. عقب‌نشینی - انزواطلبی: آخرین وضعیت چگونگی تطابق فرد با اهداف و وسایل است که در آن فرد هم اهداف و ارزش‌های فرهنگی و هم وسایل و راه‌های نهادی شده و مقبول رسیدن به آن‌ها را طرد می‌نماید. این حالت که فرد به یک نوع کناره‌جویی از نظام اجتماعی دست می‌زند، معمولاً در بین معتادان به مواد مخدر، الکلی‌ها، روان‌پزشک‌ها، درخودمانده‌ها، مطرودین، ولگردان و غیره مشاهده می‌گردد. این افراد به دلیل عدم توانایی در برخورد با مسائل و مشکلات، از جامعه جدا می‌شوند و خود را شکست‌خورده می‌پندارند و به انزوا کشیده می‌شوند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۶۶).

نظریه فرصت‌های افتراقی

نظریه فرصت‌های متفاوت که به‌وسیله کلووارد و اهلین مطرح شده است، در مورد انواع متفاوت رفتار بزهکارانه و فرصت‌های نامشروعی که در دسترس طبقات پایین است بحث می‌کند (سی‌گل، ۱۳۸۱: ۲۰۹). درواقع، کلووارد و اهلین مدعی اند که فرض مرتن در مورد کمتر بودن فرصت‌های مشروع طبقات محروم برای دستیابی به اهداف مقبول اجتماعی درست است، اما اینکه مرتن فرض کرده است که این افراد در مواجهه با نبود فرصت‌های مشروع به طور خودکار و موفق آمیزی کج رفتاری می‌کنند، درست نیست، چون اعضای طبقات فرودست پس از مواجهه با فرصت‌های مشروع افتراقی با فرصت‌های نامشروع افتراقی هم مواجه می‌شوند (سروستانی، ۱۳۸۷: ۴۱). به نظر کلووارد برخلاف تصور رایج، امکان اجرای همه نقش‌های بزهکارانه به‌آسانی برای همه فراهم نیست. تنها در مناطقی که جرم و جنایت ریشه دوانده و نهادی شده است، شرایط یادگیری نقش بزهکارانه فراهم است. به نظر این دو جامعه‌شناس انواع متفاوت فرصت‌ها می‌تواند مجموعه انطباق‌های فرهنگی متفاوت را به وجود آورد که سه نوع از این انطباق‌ها برجسته هستند: ۱. خرده‌فرهنگ جنایی؛ ۲. خرده‌فرهنگ ستیزه‌جو؛ ۳. خرده‌فرهنگ انزواطلب.

در مورد سوم از طبقه‌بندی سه‌گانه کلووارد و اهلین، برخی از نوجوانان که قادر به کسب موفقیت از راه مشروع و نامشروع نیستند، به شکستی دچار می‌شوند که زائیده عدم دستیابی به اهداف و عدم موفقیت است و از آن برای تبیین مصرف و گرایش به مواد مخدر استفاده می‌کنند. به‌عنوان مثال، معتادان به مواد مخدر یا بسیاری از رفتارهای نابهنجار جوانان در رقابت گروه‌ها و دسته‌های خیابانی و منحرفان جنسی و اخلاقی در این گروه قرار می‌گیرند (امین صارمی، ۱۳۸۰: ۱۱۹).

نظریه پیوند افتراقی سادرلند

ادوین. اچ. سادرلند از اعضای مکتب شیکاگو، جرم را به آنچه تفاوت ارتباط نامیده است، مربوط می‌داند. مفهوم تفاوت ارتباط بسیار ساده است. هر جامعه‌ای دارای خرده فرهنگ‌های گوناگون و متعدد است؛ برخی محیط‌های اجتماعی معمولاً مشوق فعالیت‌های غیر قانونی هستند، در صورتی که محیط‌های دیگر چنین نیستند. افراد از طریق ارتباط با دیگران که حامل هنجارهای تبهکارانه هستند، بزهکار یا تبهکار می‌شوند. به نظر سادرلند، بزهکاری در درون گروه‌های نخستین به ویژه گروه‌های همالان فرا گرفته می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۴: ۱۴۰). سادرلند اصطلاح پیوند افتراقی را به‌عنوان تبیینی از رفتار انحرافی به کار برد. پیوند افتراقی بر این پیش‌فرض بنا شده است که رفتار انحرافی، موروثی و ذاتی نیست و به همان روش یاد گرفته می‌شود که هر رفتار دیگری آموخته می‌شود. در فرایند یادگیری، معاشران فرد قواعد حقوقی را به‌عنوان امور مناسب یا نامناسب تعریف می‌کنند و فرد این تعاریف را از آنان فرا می‌گیرد. شخص به دلیل اینکه در معرض تعاریفی قرار می‌گیرد که قانون‌شکنی را بر احترام به قانون ترجیح می‌دهند، بزهکار یا جنایتکار می‌شوند. بدیهی است که همه مردم با این‌گونه تعاریف برخورد دارند، اما مسئله اساس میزان برخورد است.

سادرلند به میزان معاشرت با بزهکاران یا جنایتکاران یا درست‌کرداران توجه ندارد، بلکه تأکید وی به در معرض تعریف‌های مناسب و نامناسب قواعد حقوقی قرار گرفتن است (احمدی، ۱۳۷۷: ۹۵). می‌توان از نظریه ساترلند درباره نگرش به مواد به‌وسیله دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که مصرف مواد مخدر نتیجه ارتباط با افراد و دوستان مصرف‌کننده مواد می‌باشد.

نظریه کنترل اجتماعی

تئوری کنترل اجتماعی در اصل توسط تراویس هیرشی در کتاب تأثیرگذارش به نام "علل بزهکاری" در سال ۱۹۶۹ صورت‌بندی شد و به‌عنوان تئوری مسلط در نظریه‌های کنترل اجتماعی جایگزین شد. فرض اصلی این نظریه، ارضا نشدنی بودن ماهیت انسان است و از این نظر، به دیدگاه هابز و دورکیم بازمی‌گردد (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۱۹). نظریه کنترل بر این اندیشه دورکیم که میزان انحرافات به بستگی‌های فرد به اجتماع استوار است، بر می‌گردد. نظریه کنترل بیان می‌کند کسانی که به اجتماع خود همبستگی دارند تمایل به تبعیت از مقررات آن دارند، در حالی که کسانی که از اجتماع خود بریده‌اند ممکن است تمایل به نقض آن مقررات داشته باشند (رابرتسون، ۱۳۷۴: ۱۷۵).

نظریه کنترل اجتماعی، همنوایی را حاصل وجود پیوندهای اجتماعی بین افراد جامعه و اعمال کنترل از طرف جامعه بر افراد و ناهمنوایی را ناشی از گسستن پیوندهای شخص با نظم قراردادی جامعه می‌داند (صدیق، ۱۳۸۷: ۶۰). هیرشی معتقد است که اجزای تعلق و وابستگی به جامعه شامل وابستگی، التزام، مشغولیت و اعتقاد می‌باشد (هیرشی، ۱۹۶۹: ۱۶، به نقل از ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۰، رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۳: ۲۱). در این پژوهش از دو بعد از چهار بعد نظریه هیرشی که التزام و مشغولیت می‌باشند به علت ارتباط بیشتر با علت مصرف مواد در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۸ ساله استفاده شده است.

۱. **التزام:** افراد جامعه در دستیابی به هدف‌هایی مانند تحصیل، کار، خانه و دوستان که برای آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده‌اند و وقت و انرژی خود را در راه آن صرف کرده‌اند، بیشتر به فعالیت‌های متداول زندگی تعهد دارند. از این رو، به منظور حفظ موقعیت و پایگاه اجتماعی که با تلاش به دست آورده‌اند، کج رفتاری نمی‌کنند.
۲. **مشغولیت:** معمولاً کسانی که درگیر کار، زندگی خانوادگی یا سرگرمی، مشارکت اجتماعی و ... هستند، کمتر فرصت پیدا می‌کنند که هنجارشکنی کنند. برعکس، کسی که بیکار است بیشتر به کج رفتاری روی می‌آورد. به همین دلیل آسیب‌شناسان اجتماعی معتقدند که افزایش سال‌های تحصیل، انجام خدمت وظیفه و فراهم بودن امکانات ورزشی باعث کاهش کج رفتاری و بزهکاری در میان جوانان می‌شود (احمدی، ۱۳۷۷: ۹۱). بر اساس نظریه هیرشی، متغیرهایی که وارد تحقیق شده این است که هر چه پیوند و ارتباط با خانواده و میزان شرکت در فعالیت‌های مختلف فوق برنامه و علمی بیشتر باشد، میزان مصرف مواد مخدر کمتر است.

فرضیات پژوهش

در اینجا با توجه به دلالت‌های نظریه‌های مطرح شده، فرضیات تحقیق حاضر در ارتباط با متغیرهای مورد نظر مطرح می‌شوند:

- **آنومی:** دانشجویانی که میزان احساس آنومی بیشتری دارند، میزان مصرف مواد مخدر آن‌ها بیشتر است.
- **پیوند افتراقی:** دانشجویانی که در بین دوستانشان مصرف‌کننده مواد وجود دارد، میزان مصرف مواد مخدر بیشتری دارند.
- **فرصت افتراقی:** دانشجویانی که به مواد مخدر در دانشگاه و شهر دسترسی بیشتری دارند، مواد مخدر بیشتری مصرف می‌کنند.

- مشغولیت: دانشجویانی که در فعالیت‌های عادی دانشجویی شرکت فعالانه‌تر و بیشتری دارند، میزان کمتری مواد مخدر مصرف می‌کنند.
- دانشجویانی که پیوند و ارتباطشان با خانواده در طول دوران تحصیل بیشتر است، مواد مخدر کمتری مصرف می‌کنند.
- دانشجویانی که به امکانات عادی گذران اوقات فراغت در دانشگاه دسترسی بیشتری دارند، مواد مخدر کمتری مصرف می‌کنند.
- دانشجویانی که در برنامه‌های پیشگیری از مصرف مواد در دانشگاه شرکت می‌کنند، میزان مصرف مواد کمتری دارند.
- التزام: دانشجویانی که به آینده امید بیشتری دارند (اشتغال و ازدواج) مصرف مواد مخدر کمتری دارند.
- ناکامی: دانشجویانی که در طول دوران تحصیل تجربه ناکامی (تحصیلی) بیشتری دارند، مواد مخدر بیشتری مصرف می‌کنند.
- دانشجویانی که در طول دوران تحصیل تجربه ناکامی (عشقی) دارند، میزان بیشتری مواد مخدر مصرف می‌کنند.

روش‌شناسی پژوهش

جمعیت آماری و حجم نمونه

جمعیت این تحقیق شامل دانشجویان ۱۸-۲۷ ساله سال سوم و چهارم مشغول به تحصیل در دوره کارشناسی و همچنین دانشجویان کارشناسی ارشد که عموماً در دانشگاه خوارزمی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ مشغول به تحصیل بودند می‌باشد. حجم نمونه ۲۹۹ نفر بوده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش از نوع نمونه‌گیری غیراحتمالی بوده است. از میان انواع مختلف نمونه‌گیری غیراحتمالی، از نمونه‌گیری سهمیه‌ای متناسب با حجم بهره گرفته شد و نمونه‌ها بر اساس تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل در هر دانشکده انتخاب شده‌اند. تکنیک مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه می‌باشد که به وسیله خود گزارشگری، داده‌ها از دانشجویان گردآوری شد. واحد تحلیل و واحد مشاهده در این تحقیق فرد می‌باشد.

متغیرها

متغیر وابسته

منظور از مصرف مواد مخدر در تحقیق حاضر این است که از دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله پرسیده شد: "آیا تجربه استفاده از مواد مخدر را داشته‌اند؟" به منظور عملیاتی کردن متغیر از سنجه سراج زاده (۱۳۸۲) به این شکل استفاده شد که از آن‌ها درباره تعداد دفعات تجربه مصرف آن‌ها (با استفاده از گزینه‌های هرگز، ۱ تا ۲ بار، ۳ تا ۹ بار، ۱۰ تا ۲۰ بار و بیش از ۲۰ بار) از بین مواد معرفی شده در پرسشنامه سؤال شد.

متغیرهای مستقل

التزام: بیانگر میزان پذیرش هدف‌های مرسوم جامعه و احساس دینی است که فرد نسبت به جامعه بر دوش خود احساس می‌کند که با استفاده از ۶ سؤال ۵ گویه‌ای از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم مورد سنجش قرار گرفت.

مشغولیت: این بعد بیانگر میزان درگیری و مشارکت در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی است که با استفاده از سنجه سراج‌زاده (۱۳۸۲) که شامل ۶ سؤال که به صورت سؤال‌های بسته پاسخ با طیف جواب‌های خیلی زیاد تا خیلی کم مورد سنجش قرار گرفت.

پیوند افتراقی: یعنی اینکه میزان و شدت ارتباط فرد با افرادی که تعاریف موافق بزهکاری دارند بیشتر از افرادی باشد که تعاریف مخالف بزهکاری دارند (سلیمی و دلاوری، ۱۳۸۰: ۵۱۳). برای سنجش این متغیر از سنجه سراج زاده (۱۳۸۲) که شامل ۵ سؤال با طیف پاسخ‌های خیلی زیاد تا خیلی کم بهره گرفته شد.

فرصت افتراقی: منظور از فرصت افتراقی این است که افراد برای کجروی به فرصت‌های نامشروع دسترسی داشته باشند. این متغیر با بهره گرفتن از سنجه سراج زاده (۱۳۸۲) با ۴ سؤال مورد سنجش قرار گرفت.

احساس انومی: بنا به تعریف دورکیم، انومی به نوعی حالت اختلال، اغتشاش، گسستگی و بی‌هنجاری در نظام اجتماعی اشاره دارد که به تدریج موجب اضمحلال اقتدار اخلاقی می‌شود و جامعه مدیریت اخلاقی مؤثر و کنترل اجتماعی لازم بر فرد را از دست می‌دهد و فرد نیز به طور متقابل نسبت به سیستم هنجاری جامعه بی‌اعتنا می‌شود (مرجایی، ۱۳۸۲: ۲۶). برای عملیاتی کردن این متغیر از سنجه شرافت (۱۳۸۶) که به صورت ۵ سؤال با پاسخ‌های بسته از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف بود استفاده شد.

ناکامی عشقی: منظور از این متغیر این است که آیا دانشجو در طول دوران تحصیل خود با ناکامی و شکست عشقی مواجه شده است یا نه.

ناکامی تحصیلی: منظور از این متغیر این است که آیا دانشجو در طول دوران تحصیل در دانشگاه دچار افت تحصیلی یا مشروط شده است یا خیر که با ترکیب سه سؤال مورد سنجش قرار گرفت.

اعتبار و پایایی: در ابتدا پرسشنامه مقدماتی تهیه شد و با مشورت و استفاده از نظر صاحب نظران اعتبار صوری و محتوایی سنجه‌ها مورد تأیید قرار گرفت. سپس به منظور به دست آوردن اعتبار معیار از سنجه‌های جا افتاده در زمینه متغیرهای تحقیق استفاده شد و در نهایت، با تطبیق فرضیه‌ها با انتظارات نظری اعتبار سازه پرسشنامه نیز میسر شد. جهت سنجش پایایی پرسشنامه، بعد از تکمیل ۲۱ پرسشنامه به عنوان پیش‌آزمون (پری تست) از ضریب آلفای کرونباخ برای به دست آوردن میزان پایایی شاخص‌های تحقیق استفاده شد و گویه یا گویه‌هایی که همبستگی کمتری با سایر گویه‌ها داشتند، اصلاح شده و یا گویه‌های متناسب دیگری جایگزین آن‌ها شد. آلفاهای به دست آمده بدین شرح می‌باشد: التزام ۰/۶۷۰، آنومی ۰/۶۸۳، مشغولیت ۰/۷۴۳، فرصت افتراقی ۰/۷۹۰، نگرش ۰/۷۶۸.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های پاسخگویان

از نظر جنسیت، ۳۹ درصد نمونه‌ها را زنان و ۶۱ درصد را مردان تشکیل دادند. ۸۵ درصد از کل نمونه، افراد مجرد، ۱۲ درصد متأهل، ۱ درصد افراد مطلقه و ۱ درصد نیز کسانی بودند که همسرانشان فوت کرده بودند. ۶۴/۵ درصد پاسخگویان دانشجوی رشته‌های علوم انسانی، ۲۰/۷ درصد دانشجوی علوم پایه و ۱۴/۷ درصد دانشجوی رشته‌های ریاضی و فنی بودند. از نظر نوع سکونت در دوران دانشجویی، ۷۹/۶ درصد خوابگاهی، ۱۶/۷ درصد بیرون از خوابگاه با خانواده و ۳/۷ درصد بیرون از خوابگاه بدون خانواده سکونت داشتند. ۵۲ درصد نمونه را افرادی تشکیل می‌دادند که هیچ شغلی در دوران دانشجویی نداشتند، ۲۷/۴ درصد کارهای موردی انجام می‌دادند، ۱۲ درصد دارای یک شغل پاره‌وقت بودند و ۸ درصد نمونه را افرادی تشکیل می‌دادند که دارای یک شغل تمام‌وقت بودند. از نظر پایگاه اجتماعی-اقتصادی، ۶۲ درصد نمونه دارای پایگاه اجتماعی پایین، ۳۲ درصد متوسط و ۷ درصد طبقه بالا بودند. حجم نمونه در این تحقیق ۲۹۹ نفر از دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله دختر و پسر دانشگاه خوارزمی می‌باشد.

رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته

نتایج به دست آمده از آزمون پیرسون بیانگر این امر است که بین متغیر مستقل مشغولیت و فرصت افتراقی و متغیر وابسته مصرف مواد مخدر رابطه معناداری وجود ندارد، این در حالی است که بین متغیرهای آنومی، پیوند افتراقی و شکست تحصیلی و متغیر مصرف مواد مخدر رابطه مثبت و مستقیم و معنی‌داری وجود دارد؛ به طوری که هر چه میزان این سه متغیر افزایش یابد، میزان مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله دانشگاه خوارزمی نیز افزایش می‌یابد. همچنین داده‌های جدول بیانگر این است که بین دو متغیر التزام و پایگاه اجتماعی و متغیر مصرف مواد مخدر رابطه معنی‌داری وجود دارد، ولی این رابطه منفی و

معکوس است؛ یعنی هر چه میزان التزام و پایگاه اجتماعی بیشتر باشد، میزان مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله کاهش می‌یابد و برعکس.

جدول ۱: ماتریس ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پژوهش

نتیجه آزمون	سطح معنی‌داری (P-value)	ضریب همبستگی پیرسون با متغیر وابسته	متغیر مستقل
تائید	۰/۰۰	-۰/۳۲۱	التزام
رد	۰/۰۹۸	-۰/۰۷۵	مشغولیت
رد	۰/۴۲۰	۰/۰۱۲	فرصت افتراقی
تائید	۰/۰۰۷	۰/۱۴۳	آنومی
تائید	۰/۰۰	۰/۴۴۶	پیوند افتراقی
تائید	۰/۰۰۶	-۰/۱۴۵	پایگاه اجتماعی
تائید	۰/۰۰	۰/۱۹۵	شکست تحصیلی

جهت بررسی رابطه بین دو متغیر شکست عشقی و مصرف مواد مخدر به دلیل سطح سنجش متغیرها از آزمون خی دو بهره گرفته شد که نتایج حاکی از رابطه معنی‌دار بین این دو متغیر می‌باشد که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنی‌دار شده است. همچنین، میزان آماره وی کرامر بیانگر رابطه تقریباً متوسطی بین این دو متغیر می‌باشد.

جدول ۲: جدول تقاطعی بین متغیر شکست عشقی و متغیر وابسته پژوهش

ضریب همبستگی سطح معنی‌داری	مصرف بالا	مصرف متوسط	مصرف کم	متغیر وابسته		متغیر مستقل
				بله	مصرف مواد	
CV=۰/۳۱۰**	۴/۳	۴۶/۸	۴۸/۹	بله	مصرف مواد	شکست عشقی
	۰	۲۲/۸	۷۷/۲	خیر	مخدر	
۱۰۰	۲	۳۴	۶۴	جمع		

**احتمال خطا در سطح کمتر از ۰/۰۱

*احتمال خطا در سطح کمتر از ۰/۰۵

نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون چندگانه حاکی از آن است که میزان همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل تحقیق و متغیر وابسته برابر ۰/۵۸۹ می باشد. همچنین، نتایج بیانگر این مطلب است که میزان ضریب تعیین تعدیل شده برابر ۰/۳۴۷ می باشد؛ بدین معنا که مجموع متغیرهای مستقل قادر به تبیین ۳۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته هستند. از بین متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی، پیوند افتراقی با بتای ۰/۳۷۹ بیشترین میزان تأثیر بر متغیر وابسته را به خود اختصاص داده است؛ بدان معنا که با هر واحد افزایش در متغیر پیوند افتراقی، میزان ۰/۳۷۹ به مصرف مواد مخدر دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله دانشگاه خوارزمی اضافه می گردد. متغیرهای شکست عشقی با بتای ۰/۲۵۰، التزام با بتای ۰/۲۱۳- پس از متغیر پیوند افتراقی به ترتیب دارای بیشترین ضریب تأثیر بر متغیر وابسته پژوهش هستند. گفتنی است که علامت منفی بتای التزام نشانگر این امر است که با هر واحد افزایش در متغیر التزام میزان ۰/۲۱۳- از مصرف مواد مخدر دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله کاسته می شود.

جدول ۳: رگرسیون چند متغیره بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پژوهش

R	R ²	سطح معنی داری	Beta	SE	B	متغیر مستقل	متغیر وابسته
۰/۵۸۹	۰/۳۴۷	۰/۰۰		۰/۲۳۹	۱/۵۰۹	مقدار ثابت	مصرف مواد مخدر
		۰/۰۰	۰/۳۷۹	۰/۰۲۹	۰/۱۹۸	پیوند افتراقی	
		۰/۹۸۸	-۰/۰۰۱	۰/۰۳۱	۰/۰۰	آنومی	
		۰/۲۳۱	-۰/۰۵۸	۰/۰۳۹	-۰/۰۴۶	پایگاه اجتماعی	
		۰/۴۳۱	۰/۰۴۴	۰/۰۲۸	۰/۰۲۲	مشغولیت	
		۰/۰۰	-۰/۲۱۳	۰/۰۳۹	-۰/۱۳۲	التزام	
		۰/۲۳۲	-۰/۰۶۲	۰/۰۲۴	-۰/۰۲۹	فرصت افتراقی	
		۰/۰۷۱	۰/۰۸۹	۰/۰۲۹	۰/۰۵۲	شکست تحصیلی	
		۰/۰۰	۰/۲۵۰	۰/۰۳۷	۰/۱۸۴	شکست عشقی	

برای محاسبه میزان تأثیر مستقیم، غیر مستقیم و اثر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مصرف مواد مخدر از تحلیل مسیر بهره گرفته شد. نتایج حاصله بیانگر این مطلب است که از بین متغیرهای مستقل، سه متغیر

پیوند افتراقی، التزام و شکست عشقی به صورت مستقیم بر مصرف مواد مخدر اثر می‌گذارند. با این حال، تنها متغیر مستقلی که اثر غیر مستقیم بر متغیر وابسته پژوهش ندارند، متغیر پیوند افتراقی است که این متغیر با بتای 0/379 بیشترین تاثیر مستقیم را نیز بر متغیر وابسته پژوهش دارا می‌باشد. اثر این متغیر به صورت مثبت و مستقیم است؛ به این معنا که هر چه میزان پیوند افتراقی دانشجویان بیشتر باشد، میزان مصرف مواد مخدر آنها نیز افزایش می‌یابد. نتایج همچنین نشان می‌دهد که متغیر آنومی با بتای 0/187 بیشترین میزان اثر غیرمستقیم مثبت را بر مصرف مواد مخدر دارد. از بین متغیرهای مستقل پژوهش پس از پیوند افتراقی، متغیر شکست عشقی با بتای 0/284 در مجموع بیشترین اثر کل را بر متغیر مصرف مواد مخدر دارد، به طوری که هر چه میزان شکست عشقی دانشجویان افزایش پیدا کند، میزان مصرف مواد مخدر آنها نیز افزایش می‌یابد. گفتنی که متغیر مستقل فرصت افتراقی کمترین میزان تاثیر را بر مصرف مواد مخدر دانشجویان 18 تا 27 ساله دانشجویان دانشگاه خوارزمی دارد.

جدول 4: میزان تاثیر مستقیم، غیر مستقیم و اثر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مصرف مواد مخدر

متغیرها	انواع تاثیر	
	مستقیم	غیر مستقیم
پیوند افتراقی	0/379	0/379
التزام	-0/213	0/019
مشغولیت	0/068	0/068
فرصت افتراقی	0/047	0/047
آنومی	0/187	0/187
شکست عشقی	0/250	0/034
شکست تحصیلی	0/036	0/036
پایگاه اجتماعی	-0/023	-0/023

بحث و نتیجه گیری

با توجه به نتایج حاصل شده از این پژوهش می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد عوامل اجتماعی متنوعی بر گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی اثرگذار هستند. از جمل این عوامل می‌توان به ارتباط با دوستان مصرف‌کننده مواد اشاره کرد که در قالب متغیر پیوند افتراقی نمود پیدا می‌کند و همان گونه که از نتایج آزمون‌ها مشخص شد، بیشترین تاثیر را بر گرایش دانشجویان دانشگاه خوارزمی به مصرف مواد مخدر دارد. از عوامل دیگری که در تحقیق حاضر به‌عنوان عامل علی مؤثر بر مصرف مواد

مخدر شناخته شد، التزام دانشجویان رده سنی ۱۸ تا ۲۷ سال به هنجارهای و ارزش‌های مورد پذیرش خانواده و جامعه است؛ به طوری که هر چه دانشجو به این هنجارهای متعارف التزام بیشتری داشته باشد، میزان مصرف مواد مخدر وی کاهش می‌یابد. از جمله این عناصر التزام بخش می‌توان به ارتباط موثر با خانواده در قالب داشتن صمیمت با اعضای خانواده و در میان گذاشتن مشکلات با آنها و همچنین امید داشتن به یافتن شغل و همچنین ازدواج مناسب در دوران بعد از تحصیل اشاره کرد که به وسیله این عناصر می‌توان میزان التزام دانشجویان به هنجارهای متعارف جامعه را افزایش داد- خود این افزایش التزام به عرف عام جامعه سبب کاهش مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان خواهد شد. شکست عشقی در طول دوران تحصیل، عامل علی مؤثر دیگری است که بر مصرف مواد مخدر دانشجویان تأثیر مستقیم و غیر مستقیم معنی‌داری دارد. بحران‌های عاطفی که در طول دوران تحصیل برای دانشجویان اتفاق می‌افتد در کنار دوری از خانواده و کاهش دریافت حمایت عاطفی از آن، عامل مؤثری در افزایش مصرف مواد مخدر دانشجویان می‌باشد. به نظر می‌رسد ایجاد مکانیسم موثر ارتباطی بین دو نهاد خانواده و دانشگاه، از یک سو سبب افزایش میزان التزام دانشجو و از سوی دیگر، باعث کاهش میزان اثرات منفی بحران‌های عاطفی دوران تحصیل برای دانشجو می‌شود که در نهایت، کاهش مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان را در پی دارد. از بین متغیرهای مستقل به کار گرفته در تحقیق حاضر، فرصت افتراقی که در قالب دسترسی به مواد مخدر نمود عملی پیدا می‌کند دارای کمترین میزان تأثیر بر مصرف مواد است. با توجه به قرار گرفتن دانشگاه خوارزمی در محیطی که دسترسی به مواد مخدر در خارج از محدوده دانشگاه با سهولت همراه است، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که این متغیر تأثیر چندانی بر مصرف مواد مخدر دانشجویان ندارد و با تقویت سایر متغیرهایی که نقش سپر محافظتی در برابر مصرف مواد مخدر برای دانشجو را دارند، اثر این متغیر را می‌توان به کمترین میزان خود رساند. از نتایج دیگر این تحقیق این است که سطح معنی‌داری متغیرهای آنومی، پایگاه اجتماعی و شکست تحصیلی در معادله رگرسیونی نشان‌دهنده این است که این متغیرها تأثیر علی معنی‌داری بر مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان ۱۸ تا ۲۷ ساله ندارند و این در حالی است که متغیرهای مذکور در آزمون ضریب همبستگی پیرسون، همبستگی معنی‌داری را با مصرف مواد مخدر نشان می‌دهند. این تناقض حاکی از آن است که این متغیرها تحت تأثیر سایر متغیرهای وارد شده به تحقیق، تأثیر خود را بر متغیر وابسته پژوهش می‌گذارند و در واقع، تأثیر علی غیرمستقیمی بر مصرف مواد مخدر در بین این دانشجویان دارند.

منابع

- اکبری زرد خانه، سعید و همکاران. (۱۳۸۹). "ویژگی‌های جمعیت شناختی و مصرف مواد مخدر در دانشجویان دانشگاه‌های دولتی". فصلنامه مطالعات روانشناسی تربیتی. شماره ۱۲، پاییز و زمستان ۸۹، صص ۲۲-۱.
- احمدی، حبیب. (۱۳۷۷). نظریه انحرافات اجتماعی. شیراز: انتشارات رزه
- اصغری، فرهاد؛ کردمیرزا، عزت‌اله و احمدی، لیلا. (۱۳۹۲). "رابطه نگرش مذهبی، منبع کنترل و گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان". فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد. سال هفتم، شماره بیست و پنجم.
- حیدری، کامران. (۱۳۸۸). "عوامل مؤثر بر مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه رازی)". پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.
- خوشه مهری، گیتی و همکاران. (۱۳۸۹). "آگاهی و نگرش دانشجویان آموزش عالی علمی - کاربردی جهاد دانشگاهی تهران نسبت به اکستازی". فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی جهرم. دوره هشتم، شماره ۳.
- رحیمی موقر، آفرین و سهیمی ایزدیان، الهه. (۱۳۸۴). "وضعیت مصرف مواد مخدر در دانش آموزان کشور". فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال پنجم، شماره ۱۹.
- رحیمی موقر، آفرین و همکاران. (۱۳۸۵). "مطالعه مروری وضعیت مصرف مواد در دانشجویان کشور". فصلنامه پایش. سال پنجم، شماره ۲.
- رایبینگتن، ارل و واینبرگ، مارتین. (۱۳۸۳). رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی. رحمت اله صدیق سروستانی. چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- سراج زاده، سید حسین و فیضی، ایرج (الف). (۱۳۸۶). "عوامل اجتماعی مؤثر بر مصرف تریاک و مشروبات الکلی در بین دانشجویان". نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۱.
- سراج زاده، سید حسین و فیضی، ایرج (ب). (۱۳۸۶). "مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی در سال تحصیلی ۱۳۸۱-۱۳۸۲". فصلنامه پژوهشی رفاه اجتماعی. سال ششم، شماره ۲۵.
- سراج زاده، سید حسین. (۱۳۸۲). شیوع شناسی مصرف مواد مخدر در دانشگاه‌های دولتی تحت پوشش وزارت علوم در سال ۱۳۸۱-۱۳۸۲. تهران: دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- سیام، شهره. (۱۳۸۵). "بررسی شیوع مصرف مواد اعتیادآور بین دانشجویان پسر دانشگاه‌های مختلف شهر رشت در سال". فصل‌نامه طبیعت شرق. سال هشتم، شماره نهم، زمستان.
- سلیمی، علی و دلاوری، محمد. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی کجروی. قم: انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه
- سیگل، لاری و جوزف، سنا. (۱۳۸۱). بزهکاری نوجوانان. علی‌اکبر تاج مزینانی و فرامرز ککولی. تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان
- امین صارمی، نوذر. (۱۳۸۰). انحرافات اجتماعی و خرده‌فرهنگ‌های معارض. تهران: نشر دانشگاه علوم انتظامی
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (۱۳۶۷). "نظریه‌های مربوط به کجروی اجتماعی". نشریه علوم تربیتی دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران. سال یازدهم، شماره ۱-۲.
- صدیق سروستانی، رحمت‌اله. (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات سمت
- شرافت، سجاد. (۱۳۸۶). "بررسی عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به مصرف مواد مخدر (مطالعه موردی روستای کلان)". پایان‌نامه کارشناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی. منوچهر صبوری. تهران: نشر نی
- فرجاد، محمدحسین. (۱۳۷۴). اعتیاد. دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.
- مرجایی، سید هادی. (۱۳۸۲). "سنجش و بررسی احساس آنومی در میان جوانان". مطالعات جوانان. سال اول، شماره پنجم، ۱۳۸۲.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۳). وندالیسم: مبانی روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار وندالیستی در مباحث آسیب‌شناسی و کژرفتاری اجتماعی. انتشارات آن
- ممتاز، فریده. (۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی، نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار
- مظفر، حسین و همکاران. (۱۳۸۹). "آنومی فرهنگی و اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان ۱۳-۲۸ ساله شهر تهران". پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. سال سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۸.
- یآوری، سمیرا؛ نوری، ربابه و حسن‌آبادی، حمیدرضا. (۱۳۹۴). "مدل ساختاری مصرف مواد در دانشجویان: نقش معنویت، الگوگیری اجتماعی و نگرش به مواد". فصلنامه اعتیاد پژوهشی سوء مصرف مواد. سال نهم، شماره سی و سوم، بهار ۱۳۹۴، صص ۱۴۵-۱۶۴.

- Wesley, H. Perkins, I. (1985). **"Religious Traditions, Parents, and Peer as Determinants of Alcohol and Drug Use among College Students"**. Review of Religious Research, Vol. 27, No., pp. 15-31.
- Graydon, D., Ed, D. (1997). **"The prediction of alcohol and other drug use"**. Dissertation abstracts international. vol.57, n.7.
- Larissa, A. Tsvetkova, Natalia, A. Antonova .(2013). **"The prevalence of drug use among university students in st. Petersburg, Russia"**. Psychology in Russia: State of the Art, Volume 6, Issue 1, 2013.
- Nazanin, sani, Mahbuba .(2010). **"Drug addiction among undergraduate students of private universities in Bangladesh"**. procedia social and Behavioral sciences ,5, pages 498-501 .
- Newbury- Birch, Dorothy and Walshaw ,David and Kamali, Farhad .(2001). **"Drink and druge: from medical students to doctors"**. Drug and Alcohol Dependence, 64 (2001), 265-270.
- Newbury- Birch, Dorothy, White, Martin and Kamali, Farhad .(2000). **"Factors influencing alcohol and illicit drug use among medical students"**. Drug and Alcohol Dependence,59, (2000), 125- 130.
- Margaretha, Jarvinen and Jeanette, ostergaard .(2011). **"Dangers and pleasures: Drug attitudes and experiences among young people"**. Acta Sociologica, Vol. 54, No, 4 Pp. 333-350.,
- Stone and Becker and Huber and Catalano, R.F.c .(2102). **"Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging adulthood"**. Addictive Behaviors, Volume 37, Issue 7, July 2012, Pages 747-775.

Social Factors Associated with Drug Use among Young Students (Case Study: 18-27 Year-old Students in Kharazmi University)

Younes Akbari

Ph.D. Student in Rural Social Development, University of Tehran, Tehran, Iran

Seyyed Hossein Serajzade

Ph.D., Associate Professor in Sociology, Kharazmi University, Tehran, Iran

Masoud Zamani Moghaddam

Ph.D. Student in Iraian Social Problems Sociology, Yazd University, Yazd, Iran

Jamal Rashidi

Master degree in Social Research, Kharazmi University, Tehran, Iran

Received:9 Jan. 2016

Accepted:3 Mar.. 2016

This study is to examine the social factors related to drug use among 18-27 year-old students using the survey. The sample population has been consisted of 299 male and female students of the Kharazmi University. The theories used in this research were included social bonding theory, opportunity differential, differential association, anomie and frustration feeling (love, and academic failure). The results indicate that there is a significant correlation between the independent variables the social and economic base, commitment, differential association, the feeling of anomie, academic failure, failure of love and drug use variable. Variable s of love failure, anomie and social status don't have direct causal effect on drug use and influences through other variables on substance use. Association differential correlation with (0/446) and beta (0/379) had Maximum correlation and causal impact on drug use among students.

Keywords: Drugs, Young Students, Differential Association, Love Failure and Engagement